

Ilma tunnistajateta

Praktiliselt ei toimunud üldse midagi.

„...Vägede hajutatuse, ebakindla juhtimise ja vaenlase lennuväe võimsa tegutsemise tõttu ei õnnestunud vastulöögi grupeeringut ettenähtud ajaks kokku koondada. Vastulöögi lõppeesmärke (hävitada vaenlase Suvalki grupeering ning vallutada Suvalki) ei õnnestunud saavutada, kanti suuri kaotusi...“

See on sõna-sõnalt kõik, mis on Boldini RMG vastupealetungi ja selle tulemuste kohta kirjas viimase aastakümne soliidseimas ajaloolises uuringus – ülalpool mitmekordselt tsiteeritud monograafias „1941. aasta – õppetunnid ja järeldused“.

Fraasi „suuri kaotusi“ taga peitub see fakt, et kõik kolm Boldini RMG vastulöögis osalenud väekoondist (6. ja 11.MK, 6.ratsaväekorpuse - RK) hävitati täielikult, kogu sõjatehnika jäeti metsadesse ja teedele maha, suurem osa isikkooosseisust sattus vangi või hukkus, vähesed ellujäänud aga hulkusid väikeste gruppidega mitmeid nädalaid ja kuid vaenlase tagalas ning jõudsid omadeni alles siis, kui rindejoon oli juba Rževi ja Vjazma juures.

Varasemates suuremates nõukogude ajaloolaste töodes (12-köiteline „Teise Maailmasõja ajalugu“ ja 6-köiteline „Suure Isamaasõja ajalugu“) polnud selle hävingu kohta üldse mitte midagi peale segase konstanteeringu, et vastavalt Direktiivile Nr.3 ettevõetud nõukogude vägede vastulöögid osutusid edututeks.

Viimastel aegadel avalikustatud sõja algust puudutavates dokumentides ei leia me midagi selgemat, kui sellised Läänerinde staabist tulevad käskude tekstid: *„...miks mehikorpused (peetakse silmas 6.MK-d) ei ründa, kes on süüdi? Aktiviseerige viivitamatult tegutsemist, ärge paanitsege, vaid juhtige vägesid. Vaenlast on vaja lüüa organiseeritult, aga mitte tema eest juhitamatult põgeneda... Miks te ei anna käsku mehikorpused rünnakuks...“*

Laialt tuntud, juba klassikaks saanud saksa kindralite (Tippelskirch, Butler, Blumentritt) sõjaajaloolistes teostes pole nõukogude vägede vastulöögist Grodno juures mitte sõnagi.

H.Hothi memuaarides („Tankioperatsioonid“) ei leia me mingeid märkmeid Punaarmee pealetungi kohta Grodno juures. Paistab, et Wehrmachi 3.tankigrupi juhataja ei saanudki kunagi teada, et tema vägede tiiva ja tagala pihta planeeriti tohutu suure vaenlase grupeeringu lööki.

Üldtuntud F.Halderi „Sõjapäevikus“ ilmuvad mingid märkmed Boldini grupi tegevuse kohta alles 25. juuni 1941.a kirjades: *„...Belostoki juures sissepiiratud venelased ründavad pidevalt, püüdes piiramisrõngast põhja poole Grodno suunas välja murda... küllaltki tõsised raskused 8.armeekorpuse rindel, kus suured vene ratsaväemassid ründavad korpuse läänetiiba...“*

Kuid juba sama päeva õhtul (sissekanne kell 18.00) konstanteerib Halder rahulolevalt: *„...olukord lõuna pool Grodnot on stabiliseerunud. Vaenlase rünnakud on tagasi löödud...“*

Edaspidi ei pöördu Halder kunagi enam nende sündmuste kirjeldamise juurde tagasi ning ka see kirjeldus tundub üsna veider – sest RMG peajõuks ei olnud ju „suured ratsaväemassid“, vaid kaks mehikorpust. Aga „tõsiste raskuste“ kohta 20.armeekorpuse rindel, mis oleks esimesena pidanud nõukogude tankidega kohtuma, ei räägi Halder sõnagi...

Kui me kirjutaksime fantastikaromaani, siis oleks praegu õige aeg jutustada sellest, kuidas Valgevene soode süngest sügavusest ilmus välja **MISKI** ja neelas jäljetult alla suure soomustatud armaada. Kuid selle raamatu žanr on dokumentaalne ajalooline uurimus ning kirjutada hävingut „tumedate jõudude“ arvele ei õnnestu meil kuidagi.

Ning ka Boldini RMG ei kadunud sugugi jäljetult.

Kohalike elanike jutustuste põhjal, mida kogusid kokku Minski otsinguühenduse „Batkovštšina“ entusiastid, oli *„kogu Volkovõsk-Slonimi maantee rajoon 1941. aasta juuni lõpus täis mahajäetud tanke, põlenud ja terveid veoautosid, maantee oli suurtükiväe poolt niivõrd purustatud, et igasugune transpordi liikumine oli võimatu... Vangikolonnide pikkus ulatus 10 kilomeetrit...“*

Fraas mitmekilomeetriste vangikolonnide kohta võib mõnele näida suure katastroofi tunnistajate tavalise liialdamisena. Kahjuks pole see nii. Isegi kaasaegsete vene sõjaajaloolaste täiesti konservatiivse (heas mõttes) uuringu „Grif sekretnosti snjat“ kohaselt olid Läänerinde sõja esimese 17 päeva inimkaotused **341 tuhat** inimest, kelledest vähemalt 60 % s.o **umbes 200 tuhat sattusid vangi**. Tasub märkida, et need arvud klapiivad ammu tuntud saksa andmetega, mille kohaselt võttis Wehrmacht Minski-Belostoki rajoonis toimunud lahingutes vangi 288 tuhat inimest.

Valgustada RMG hävingu põhjusi võiksid nõukogude kindralite memuaarid – kuid ainult vähestel õnnestus neid kirjutada.

6.RK komandör kindralmajor I.S.Nikitin sattus vangi ja lasti 1942. aasta aprillis koonduslaagris sakslaste poolt maha.

6.MK 36.ratsaväediviisi komandör kindralmajor E.S.Zõbin sattus vangi, kus tegi aktiivset koostööd fašistidega. Ta lasti maha NSVL Ülemkohtu Sõjakolleeegiumi otsusega 25. augustist 1946.aastal. Teda pole seniajani rehabiliteeritud.

6.MK komandör Hatskilevitš sai surma 25. juunil 1941.a. Tema hukkamise üksikasjad on tänini teadmata. Mõned päevad hiljem lasti Slonimi rajoonis Klepatši küla juures puruks soomusauto, milles 6.MK staabiohvitserid vedasid hukkunud komandöri keha. Seal sai surmavalt haavata korpuse suurtükiväe juhataja kindralmajor A.S.Mitrofanov.

6.MK 4.tankidiviisi komandör kindralmajor A.G.Potaturtšev sattus vangi, peale vabastamist Dachau kontsentratsioonilaagrist arreteeriti NKVD organite poolt ja suri vanglas 1947. aasta juulis. Rehabiliteeriti postuumselt 1953. aastal.

6.MK 29.motoriseeritud diviisi komandör kindralmajor I.P.Bikžanov sattus vangi, pärast vabastamist läbis kuni 1945. aasta detsembrini „NKVD organite erikontrolli“. 1950. aasta aprillis lasti „haiguse tõttu“ erru. Elas 93 aasta vanuseni, kuid memuaare ei avaldanud.

6.MK 7.tankidiviisi komandör kindralmajor S.B.Boržilov ja 11.MK 29.tankidiviisi komandör polkovnik N.P.Studenev suutsid küll peale RMG purustamist piiramisrõngast välja tungida, kuid hukkusid varsti lahingutes.

11.MK komandöri asetäitja kindralmajor P.G.Makarov ja 11.MK suurtükiväe ülem kindralmajor N.M.Starostin sattusid vangi ja hukkusid hitlerlikus vangilaagris.

11.MK 204.motoriseeritud diviisi komandör polkovnik A.M.Pirov jäi teadmata kadunuks.

Kuid Läänerinde kõrgema juhtkonna saatuse oli veelgi traagilisem.

Läänerinde juhataja, Madriidi kaitsmise ja „Mannerheimi liini“ läbimurdmise kangelane, armeekindral Pavlov arreteeriti 4. juulil 1941.a ja lasti 22. juulil (täpselt kuu aega peale saksa pealetungi algust – seltsimees Stalin armastas teatraalseid efekte) maha.

Sama „süüasja“ raames mõisteti mahalaskmisele „arguse, tegevusetuse, paanikasse sattumise eest“:

- rinde staabiülem V.E.Klimovskihh
- rinde sideülem A.T.Grigorjev
- rinde suurtükiväe ülem N.A.Klitš
- Läänerinde 4.Armee juhataja A.A.Korobkov
- rinde õhujõudude juhataja asetäitja Tajurski

Läänerinde õhujõudude juhataja, Nõukogude Liidu kangelane, Hispaania sõja veteran kindralmajor I.I.Kopets lasi end ise maha sõja esimesel päeval 22. juunil 1941.a.

Tähelepanelik lugeja juba märkas, et sellest kurvast mahalastud kindralite nimekirjast puudub üks perekonnanimi.

Aga see on tõepoolest väga veider. Nii oma auastme (kindralleitnant) kui ka ametikoha (rindejuhataja asetäitja) poolest seisis I.V.Boldin kõrgemal kõigist represseeritustest, välja arvatud muidugi Pavlov ise. Ja kui kogu rinde juhatus oli süüdi „kuritegelikus tegevusetuses ja väeosade juhtimise käestlaskmises“, mispärast siis jäi karistamata Läänerinde peamise löögigruppeeringu juhataja?

Boldin ei saanud end kuidagi kogenematusena õigustada. Tema teenistusnimekirjas oli juba kaks „vabastusretke“ – Poolasse 1939.a. septembris ja Bessaraabiasse 1940.a. juunis.

Kusjuures Poolasse sissetungi ajal 1939.a. septembris juhatas Boldin Valgevene rinde ratsa-mehhaniseeritud gruppi, mis tungis peale Slonim-Volkovõski liinil ja vallutas 20-21. septembril peale ägedaid lahinguid tormijooksuga Grodno linna. Seetõttu algas sõda Boldini jaoks just nagu laulus: „Mööda tuntuid teid, armastatud rahvakomissari järel, me lahinguratsusid juhime...“

Tõenäoliselt on Boldini õnneliku saatuse mõistatuse lahendus väga lihtne. Teda ei saadud lihtsalt õigeaegselt mahalaskmiseks kätte – juuni lõpust kuni augusti alguseni oli ta piiramisrõngas ning seega „organitele“ kättesaamatu. Kuid 1941. aasta augustiks oli suurem osa kaadriarmeed purustatud, kümned kindralid vangi langenud (kokku sattus 1941. aasta jooksul saksa sõjavangi 63 kindralit) ning Stalin ei kiirustanud enam oma rivissejäänud kindralite mahalaskmisega. Ning Boldinit hoopis meenutati hea sõnaga Ülemjuhataja käskkirjas, ülendati auastmes ja määrati 50.Armee juhatajaks.

Üliraske psüühiline stress ei möödunud jälgi jätmata. Boldini memuaaride peamine motiiv oli, et nüri-meelne ja hoolimatu käsutäitja Pavlov rikkus kõik ära: „...Minnes aparaadi juurest eemale, mõtlesin ma: kui kaugel on Pavlov tegelikkusest! Meil oli vähe jõude vaenlase riindamiseks... Kuid mida teha? Käsk on käsk! Palju aastaid hiljem, juba pärast sõja lõppu, sain ma teada, et Pavlov andis minu mitteeksisteerivale (kelle süül „mitteeksisteeriv“? – M.S) löögigrupile ühe rünnakukäsu teise järel.

Milleks tal oli vaja neid käske jagada? Kellele ta neid suunas? (Paistab, et Boldin ei saanudki aru, et ülesanne, mille ta häbistavalt läbi kukutas, oli antud just temale. – M.S) Võimalik, et nende käskude eesmärgiks oli jätta Moskvale mulje, et Läänerindel võetakse ette mingeid meetmeid pealetungiva vaenlase peatamiseks...“

Kuid need on alles „õied“. Väga tõsisel dokumendis, ettekandes, mis koostati Pavlovi ja tema „kaas-süüdlaste“ rehabiliteerimise käigus 1957. aastal, kirjutas Boldin (selleks ajaks juba kindralpolkovnik) sõnasõnalt järgmist:

„...Pavlov on süüdi selles, et palus Stalinilt enda määramist sõjaväeringkonna juhi ametikohale, teades, et sõja algusest peale hakkab ta juhendama rinde vägede tegevust. Pavlovil oli nõrk operatiivne ettevalmistus ja ta ei saanud rinde juhtimisega hakkama... Rinde staabiülem Klimovskihh on süüdi selles, et ta sattus Pavlovi mõju alla ja muutus lihtsalt Pavlovi käsutäitjaks...“

Sellest, kellel siis oli „tugev operatiivne ettevalmistus“, vaiks Boldin tagasihoidlikult.

Kõik saab palju selgemaks, kui meenutada seda, et kuni määramiseni Lääne ESRK juhataja asetäitjaks oli Boldin Odessa SRK ülem Nõustuge, et olla esimene Odessas ja muutuda asetäitjaks Minskis – seal on suur vahe...

Muideks, kõige tähtsamaks väejuhiks, kes juhtis Läänerinde RMG vastulööki, oli nii aastme kui ka ametikoha poolest mitte Boldin, vaid Kulik. Kulik – see pole lind, vaid tähtis inimene. Selline suur väejuht...

„...kabineti sügavuses avanes üks ja sisse vajus marssal Kulik – soliidse suurusega inimene. Tema nägu oli tumepunane ja oma mõtude poolest muljetavaldav... Tema kõne koosnes mingitest segastest ja omavahel mitteseotud mõttetutest fraasidest. See oli puhas lollus, purjus inimese sonimine. Kõige hirmsam oli see, et komandöride ees ei seisnud mitte lihtsalt marssal, vaid NSVL Kaitse rahvakomissari asetäitja...“

24. juunil 1941.a. jõudis Kulik Boldini RMG staapi Peakorteri esindajana Läänerindel rollis.

„...marssal Kulik käskis kõigil eraldusmärgid maha võtta, hävitada dokumendid, seejärel riietuda ümber talupoja riietesse... ja ka ise riietus ümber... Kuid peale tema adjutandi ei visanud keegi dokumente ja relvi ära...“

Vaat niimoodi, selgelt ja lühidalt, nägi 10.Armees 3.osakonna (s.o vastuluure) ülem ettekandes välja Kaitse rahvakomissari asetäitja roll Läänerinde lahingutegevuses. Selle kõige eest Grigori Ivanovitš ainult noomiti pisut. Ja isegi marssalipagunid, mille ta põõsasse viskas, anti tagasi.

2. septembril 1941.a määrati Kulik üksiku 54.Armees juhatajaks, millele anti ülesandeks Leningradi deblokeerimine. 12. septembril saadeti Kulikule appi veel üks marssal – Klim Vorosilov. Neli päeva hiljem tuletas Stalin Kulikule meelde, et „uued diviisid ja brigaadid ei antud Teile mitte Mga raudteejaama hõivamiseks, vaid edu arendamiseks peale jaama vallutamist. Olemasolevatest jõududest on küllalt, et Mga jaam vallutada mitte üks, vaid kaks korda“.

Veel neli päeva hiljem (24. septembril 1941.a) jõudis 54.Armees staapi Peakorteri direktiiv Nr.002288: „Kolmandat korda annab Peakorter Teile käsu võtta kasutusele kõik meetmed Sinjavino viivitamatuks vallutamiseks ja Leningradi vägedega ühinemiseks. Selle ülesande täitmise eest vastutab isiklikult marssal Kulik...“ Muideks, kogu see isiklik vastustus väljendus ainult selles, et 26. septembril 1941.a. käskis Stalin „54.Armees juhataja marssal Kuliku kutsuda peakorteri käsutusse“.

Sellega Kuliku väejuhtkarjäär veel ei lõppenud. 8. novembril 1941.aastal suunati ta Kertši kaitset tugevdama – see oli üks viimastest meie kätte jäänud Krimmi osadest. Jõudes peakorteri täievolilise esindajana Kubani (ning tehes siiski ka korra kahetunnise visiidi Kertši), hakkas Kulik tõsiselt lahendama tootlustus-probleeme. Iseenda. Kõige kiiremini riknevad toiduained saadeti „punase marssali“ noorele naisele (kes oli järjekorras juba neljas) sõjaväe transpordilennukiga. Kõik ülejäänud (mille seas oli 50 kg pekki, 200 pudelit konjakit, 40 kasti mandariine, 20 kg õrnsoola kalamarja) laaditi spetsvagunisse ja saadeti Moskvasse.

1942. aasta veebruaris anti Kulik selle marodöörluse eest sõjatsoonis esimest korda kohtu alla ja karistati korralikult: alandati austmelt marssalist kindralmajorini, võeti maha rahvakomissari asetäitja ametikohalt ja viidi välja Keskkomitee koosseisust. Kommunistide partei – üldilise võrdsuse eest võitlejate – ridadesse esialgu veel jäeti.

1943. aasta kevadel ujus Kulik jälle välja. Avalikkusele teadmata teenete eest ülendati teda aastmelt ja määrati isegi 4.Kaardiväearmee juhatajaks. Juhatas seda... Tuli varsti maha võtta ja saata patu eest kaugemale - Punaarmee formeerimise Peavalitsuse ülem asetäitja ametikohale.

1945. aasta aprillis võeti ta ka sellelt töölt maha seoses „tagavaraväeosade lahingulise ettevalmistamise halva taseme ja moraalse laostumisega“ (s.o pideva joomise ja naistega ringitõmbamise pärast) ja alandati uuesti ta aastet kindralmajorini. Kuid maha ikka veel ei lastud.

Teine, viimane ja lõplik otsus viidi täide alles 24. augustil 1950. aastal. Pärast seda, kui Ülemkohtu Sõjakolleeegium tegi kindlaks, et purjuspäi peetud jutuajamiste käigus sõimas seltsimees Kulik sageli seda parteid, kes selle tühisuse nii kõrgele ametikohale tõstis ja seal palju aastaid hoidis. Vaat seda ei andestanud seltsimees Stalin kellelegi. Isegi oma soosikutele.

Uskumatu, kuid isegi sellega ei lõppenud veel Kuliku üllatav elulugu. 1956. aasta aprillis ta rehabiliteeriti ning 1957. aastal „taastati“ isegi tema Nõukogude Liidu marssali auaste. Tõenäoliselt toimus see tol ajal kõikvõimsa NSVL kaitseministri Žukovi mahitusel.

Jutumärgid sõnas „taastati“ ei ole seal juhuslikult. Teise aresti momendil oli Kulik kindralmajor, seega oleks õigem rääkida unikaalsest ja ainulaadsest postuumsest (!) ülendamisest lausa nelja auastme võrra...

Rangelt öeldes piisas vägede enneolematuks hävinguks ainuüksi selliste väeülemate nagu Kulik ja Boldin kohalolekust. Teiste põhjuste otsingul pöördume (paremate allikate puudumise tõttu) mõnede ellujäänute mälestuste poole.